

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(листопад 2025 року)

Зміст

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд)	3
ILIEVSKA AND ZDRAVEVA v. North Macedonia: неможливість перегляду рішень про звільнення з посади суддів, прийнятих після повернення справи на новий розгляд – порушення	3
RENOUARD v. France: застосування юрисдикційного імунітету Держави в контексті спору щодо сплати належної винагороди – відсутність порушення	5
CONSTANTINOU AND OTHERS v. Cyprus: зменшення зарплати і пенсії державних службовців на тлі світової фінансової кризи – відсутність порушення	8
SELIMI v. Albania: звільнення судді в межах комплексної реформи судової системи – порушення	11
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	18
MANUKYAN v. Armenia: збір і зберігання персональних даних заявника службами безпеки та примус до співпраці з ними із застосуванням погроз – порушення	18
A.R. v. Poland: скарга на наслідки рішення Конституційного суду Польщі, яким було встановлено неконституційність положень, що дозволяють легальний аборт у разі аномалій розвитку плода – порушення	22
KYRIAN v. The Czech Republic: відмова національних судів зобов'язати законних батьків дитини надати заявнику, який не є законним батьком, інформацію про його біологічного сина – відсутність порушення	25
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	30
ISKRA DOO BEOGRAD v. Serbia: незаконне знесення огорожі земельної ділянки та позбавлення заявника такого майна в рамках проекту реконструкції – порушення	30
ZVONAR v. Ukraine: позбавлення права власності на земельні ділянки, призначені для будівництва та обслуговування рекреаційних об'єктів, що вибули з державної власності з порушенням встановленої процедури – відсутність порушення	34
Рішення ЄСПЛ проти України	39

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

ILIEVSKA AND ZDRAVEVA v. North Macedonia (№ 19689/21 та № 42794/22)

Обставини справи

Справа стосується неможливості заявниць за національним законодавством оскаржити рішення Державної судової ради (далі – ДСР) про звільнення їх з посад суддів після направлення їхніх справ на новий розгляд колегіями другої інстанції, сформованими в рамках Верховного Суду. Вона також стосується скарги другої заявниці на порушення принципу правової визначеності.

Перша заявниця є колишньою суддею Суду першої інстанції міста Бітола. 10 лютого 2020 року ДСР звільнила її з посади за неналежне виконання своїх обов'язків. Вона подала апеляційну скаргу й 12 червня 2020 року колегія другої інстанції (далі – апеляційна колегія), яку було сформовано в рамках Верховного Суду спеціально для розгляду її справи, скасувала рішення ДСР і направила справу на новий розгляд. 15 жовтня 2020 року ДСР ухвалила нове рішення про звільнення першої заявниці. 15 грудня 2020 року її наступна апеляційна скарга була відхилена як неприйнятна. Їй повідомили, що це рішення не підлягає оскарженню.

Друга заявниця є колишньою суддею Апеляційного суду міста Штіп. 14 липня 2021 року ДСР звільнила її з посади судді. 29 листопада 2021 року апеляційна колегія, сформована для розгляду її справи, задовольнила її апеляційну скаргу та скасувала рішення ДСР. Справу було направлено на новий розгляд, яка 18 квітня 2022 року ухвалила чергове рішення про звільнення. 6 травня 2022 року друга заявниця оскаржила рішення ДСР.

6 березня 2023 року Верховний Суд звернувся до ДСР з проханням надати йому матеріали справи другої заявниці. 15 березня 2023 року ДСР відмовила в їх наданні, а тому Верховний Суд відклав на невизначений термін відбір членів ще однієї колегії для розгляду її апеляційної скарги.

Оцінка Суду

ЄСПЛ визнав, що ДСР, яка звільнила заявниць з їхніх посад, була «судом» у розумінні Конвенції. Це був спеціалізований орган, який працював на постійній основі, був встановлений законом і мав повноваження вирішувати питання, що стосувалися призначення суддів, їхньої кар'єри та дисциплінарних проваджень, включно з їхнім звільненням. Він виконував судову функцію у провадженнях щодо неналежного виконання суддями своїх обов'язків,

до яких застосовувалися гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції. Отже, заявниці мали доступ до національного суду щодо їхнього звільнення, і пункт 1 статті 6 Конвенції був застосований у його цивільному аспекті.

На підставі цього висновку ЄСПЛ вважав, що скарги заявниць стосовно неможливості оскаржити друге рішення ДСР слід розглядати як такі, що відносяться до порушення права доступу до вищого суду. Апеляційні колегії у справах заявниць склалися з дев'яти професійних суддів, обраних шляхом жеребкування. Той факт, що апеляційну колегію було сформовано *ad hoc*, не впливав на її незалежність, адже їх повноваження були безстроковими і вони могли бути звільнені лише за певних, чітко визначених обставин. ЄСПЛ визнав, що апеляційна колегія також була «судом» у розумінні Конвенції.

Сторони не мали розбіжностей щодо того, що національне законодавство передбачало можливість оскаржити рішення ДСР у справах про неналежне виконання суддями своїх обов'язків, і заявниці скористалися нею. Апеляційні колегії, сформовані для розгляду їхніх справ задовольнили їхні скарги та скасували рішення про звільнення, виявивши недоліки у висновках ДСР. Оскільки не існувало можливості подальшого перегляду рішень ДСР, прийнятих після повернення їй справи, ані апеляційна колегія, ані будь-який інший судовий орган не могли оцінити, чи ДСР дійсно належним чином врахувала висновки апеляційних колегій у кожній зі справ заявниць.

ЄСПЛ висловив занепокоєння тим, що неможливість подальшого перегляду другого рішення ДСР фактично позбавила будь-якого сенсу навіть першу спробу оскарження до апеляційних колегій. Так, відсутність будь-якого судового механізму, здатного перевірити, чи ДСР належним чином дотрималася обов'язкових вказівок апеляційних колегій, підривала ефективність процесу оскарження та послаблювала практичні гарантії судового захисту, передбачені пунктом 1 статті 6 Конвенції. У справах заявниць значний суспільний інтерес до дотримання верховенства права та забезпечення довіри громадськості до судової влади вимагав оцінки того, чи дотрималася ДСР вказівок апеляційних колегій.

З огляду на ці міркування, і, зокрема, на нездатність апеляційної колегії у справах заявниць встановити, чи дотрималася ДСР її попередніх вказівок при новому розгляді направлених до неї справ, ЄСПЛ дійшов висновку, що право заявниць на доступ до суду було обмежене такою мірою, що сама суть цього права була підірвана. Відповідно, було порушення статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 листопада 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася застосування імунітету Держави від юрисдикції в контексті спору між заявником та Об'єднаними Арабськими Еміратами щодо виплати винагороди за його посередницьку роль у проекті створення університету Сорбонна Абу-Дабі.

Заявник стверджував, що він виступав посередником Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ) у відносинах з політичними та академічними органами влади Франції для реалізації проекту створення філії Університету Сорбонна (Париж) в Абу-Дабі. За його словами, влада ОАЕ погодилася виплатити йому 2 000 000 євро (EUR) за його роботу. Остаточна угода про створення Університету Париж-Сорбонна Абу-Дабі (University of Paris-Sorbonne Abu Dhabi - UPSAD) була підписана в 2006 році.

Винагороду за свої послуги заявник не отримав, незважаючи на успішне виконання свого завдання, у зв'язку з чим подав позов до французького суду *tribunal de grande instance* (суд першої інстанції) проти Міністерства у справах президента ОАЕ, Генерального секретаря цього міністерства, Ради з питань освіти Абу-Дабі та UPSAD з вимогою виплатити йому узгоджену суму винагороди плюс 1 800 000 євро в якості відшкодування збитків.

Суд першої інстанції 19 грудня 2013 року відхилив позовні вимоги проти Ради з питань освіти Абу-Дабі, UPSAD та Генерального секретаря Міністерства у справах Президента ОАЕ. Позов було визнано неприйнятним у зв'язку з наявністю імунітету від судової юрисдикції яким користується цей орган. Суд дійшов висновку, що доручення, надане заявникові цим міністерством, було складовою публічної сервісної місії Держави ОАЕ у сфері освіти. Відповідні дії не мали характеру приватно-адміністративних (які могли б виключити застосування державного імунітету), а були спрямовані на забезпечення публічного інтересу, що надавало іноземній державі або її органу право посылатися на імунітет від юрисдикції.

30 жовтня 2015 року апеляційний суд залишив без змін рішення суду першої інстанції, яким було визнано позовні вимоги проти Ради з питань освіти Абу-Дабі та UPSAD неприйнятними. Водночас він скасував рішення в частині вимог до Міністерства у справах Президента ОАЕ та його Генерального секретаря, відхиливши заперечення щодо юрисдикційного імунітету, і постановив солідарно стягнути з них на користь заявника 2 000 000 євро винагороди та 500 000 євро відшкодування шкоди.

12 липня 2017 року Касаційний суд скасував і визнав недійсним зазначене рішення апеляційного суду, за винятком частини, якою було відхилено вимоги

до Ради з питань освіти Абу-Дабі та UPSAD, і передав справу на новий розгляд до апеляційного суду.

28 травня 2019 року апеляційний суд звільнив від відповідальності Раду з питань освіти Абу-Дабі та UPSAD і залишив у силі рішення суду першої інстанції. 3 березня 2021 року Касаційний суд відхилив касаційну скаргу заявника.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що надання юрисдикційного імунітету ОАЕ переслідувало законну мету дотримання міжнародного права з ціллю забезпечення ввічливості та добрих відносин між сторонами шляхом поваги до суверенітету іншої Держави.

Відповідно, Суд мав на меті визначити, чи мало достатню правову основу обмеження права заявника на доступ до суду і чи було воно пропорційним переслідуваній меті.

Юрисдикційний імунітет Держави регулюється звичаєвим міжнародним правом, кодифікованим у Конвенції Організації Об'єднаних Націй від 2 грудня 2004 року про юрисдикційні імунітети Держав та їх власності («UNCSI»). Положення міжнародного договору, що відображають звичаєве право, застосовуються до Держави-відповідача, навіть якщо вона не ратифікувала цей документ, за умови, що вона також не висловила заперечень проти нього. Хоча Конвенція ООН про міжнародні договори ще не набрала чинності, Франція не тільки підписала цю конвенцію 17 січня 2007 року, але й ратифікувала її 28 червня 2011 року.

Крім того, з усталеної судової практики Касаційного суду випливало, що національні суди, відповідно до принципів міжнародного права, виключали юрисдикційний імунітет іноземних Держав, якщо дія, що стала причиною спору, була актом адміністрування (*acta jure gestionis*). Хоча вони не посилалися конкретно на Конвенцію ООН про імунітет Держав, вони винесли рішення з урахуванням визначення, передбаченого статтею 2 цієї конвенції, щоб визначити, чи можна класифікувати цей акт як акт адміністрування.

Відповідно, Суд дійшов висновку, що немає підстав заперечувати висновок національних судів про те, що статті 2 і 10 Конвенції ООН про імунітет Держав, які мають відношення до даної справи, застосовуються до Держави-відповідача на підставі звичаєвого міжнародного права.

Таким чином, Суд приступив до розгляду рішень національних судів у даній справі у світлі цих міжнародних норм та з урахуванням пункту 1 статті 6 Конвенції.

Посилаючись на визначення «комерційної угоди», наведене у статті 2 UNCSI, Суд зазначив, що «мета» правочину, оскільки вона використовується як релевантний критерій у французькому праві, має враховуватися поряд із «характером» правочину.

Національні суди у цій справі послідовно застосовували цей дворівневий підхід для визначення того, чи слід кваліфікувати доручення, надане заявникові ОАЕ з метою створення UPSAD, як «комерційну угоду» у розумінні статті 10 UNCSI; у разі такої кваліфікації органи влади ОАЕ не могли б посилатися на імунітет від юрисдикції.

Що стосується значення, яке слід надати меті правочину, то відсутність будь-яких письмових документів ускладнювала в даному випадку аналіз характеру передбачуваного мандата (зокрема, точного змісту місії та можливого існування положення, що виключає юрисдикцію звичайних судів), тоді як мета операції була добре задокументована. Проте національні суди не проігнорували її характер. У своєму рішенні від 28 травня 2019 року Апеляційний суд спочатку зазначив, що доручення, довірене заявнику, мало на меті співпрацю з французькими властями над проектом створення філії Сорбоннського університету в Абу-Дабі. Потім він детально розглянув аргумент заявника про те, що висока вартість вступних внесків до UPSAD свідчила про комерційний характер операції. Він вказав на тісні зв'язки між UPSAD та владою ОАЕ. З цього питання Апеляційний суд не обмежився короткими заявами, а обґрунтував своє рішення на основі документів, що були в його розпорядженні.

ЄСПЛ зауважив, що національні суди в цій справі здійснили поглиблений аналіз спірної угоди, дослідивши як її характер, так і мету, та дійшли висновку, що вона була пов'язана зі здійсненням суверенних повноважень ОАЕ. Розглянувши всі аргументи, наведені заявником, вони у рішеннях, належним чином мотивованих фактично та юридично, встановили застосовність юрисдикційного імунітету ОАЕ у цій справі. На думку Суду, такий підхід не суперечив принципам звичаєвого міжнародного права, відображеним у статтях 2 та 10 UNCSI, а отже, у застосуванні цих принципів національними судами не було жодної свавільності чи необґрунтованого тлумачення.

З огляду на всі вищезазначені міркування ЄСПЛ дійшов висновку, що у даній справі французькі суди не відступили від загальновизнаних принципів міжнародного права у питаннях державного імунітету, і що обмеження права заявника на доступ до суду не вважалось непропорційним з огляду на вимоги пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 27 листопада 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарг працівників державного сектору та пенсіонерів Кіпру на ухвалені під час економічної кризи закони, які передбачали щомісячні відрахування з валової заробітної плати та пенсій. Посилаючись на статтю 6 Конвенції та на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, заявники стверджували, що відрахування становили незаконне та непропорційне втручання у їхні майнові права, а також, що було порушено принцип правової визначеності, оскільки Верховний Суд не слідував раніше сформованій судовій практиці.

Заявники – 450 громадян Кіпру, які на момент світової фінансової кризи були працівниками державного сектору або пенсіонерами.

На тлі кризи парламент Кіпру у 2011 та 2012 роках ухвалив закони, що дозволяли щомісяця відраховувати певний відсоток від пенсій та валової заробітної плати державних службовців та працівників.

Таким чином, з 1 вересня 2011 року по 31 грудня 2016 року з заявників вираховувалася щомісячна сума у вигляді спеціального внеску. Відсоток відрахувань становив від 0 % до 3,5 % від їхньої валової місячної заробітної плати або пенсії і було диференційованим. Відрахування, накладене на всіх заявників у решті чотирьох заяв, діяло з 1 грудня 2012 року до 1 січня 2023 року і також було диференційованим. Воно становило від 0 % до 17,5 % від їхньої валової заробітної плати або пенсії.

Заявники, а також багато інших працівників державного сектору та пенсіонерів, оскаржили ці закони. У рішеннях 2014 та 2020 років Верховний Суд визнав конституційним зменшення заробітної плати та пенсій. Зокрема, він встановив, що заробітна плата та пенсії заявників становили майнові права, які захищалися Конституцією, але зменшення, про які йшлося, були відносно невеликими і застосовувалися протягом обмеженого періоду. Він також взяв до уваги, що Держава перебувала в надзвичайно скрутному фінансовому становищі і мусила вжити термінових заходів для порятунку економіки.

Посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, всі заявники скаргилися, що позбавлення їх частини заробітної плати та пенсій було незаконним і невиправданим.

Посилаючись на статтю 6 Конвенції, деякі заявники стверджували, що було порушено принцип правової визначеності, аргументуючи це тим, що Верховний Суд відступив від раніше сформованої судової практики.

Посилаючись на статтю 1 Протоколу № 12, деякі заявники також скаржилися, що вони зазнали дискримінації як державні службовці. Вони вважали, що закони непропорційно зосереджувалися на них, а не на працівниках приватного сектору.

Оцінка Суду

Щодо статті 6 Конвенції

Суд не був переконаний аргументом заявників про те, що Верховний Суд був непослідовним у своїх рішеннях щодо нового законодавства. Пояснення національних судів щодо різних підходів – різниця у фактах – було обґрунтованим. Зокрема, зменшення пенсій та заробітної плати заявників було обмеженим за розміром та у часі, і було пов'язане з тяжким фінансовим становищем, тоді як скаржники у попередніх справах втратили свої пенсії назавжди, частково або повністю. Суд дійшов висновку, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Щодо статті 1 Першого протоколу до Конвенції

Суд дійшов висновку, що відрахування, передбачені національним законодавством, становили втручання у права заявників. Водночас, таке втручання ґрунтувалося на законі, а саме на Законі про надзвичайний внесок посадових осіб, працівників та пенсіонерів державної служби та ширшого державного сектору 2011 року (який мав вплив на заявників у першій скарзі) та Законі про зменшення винагороди та пенсій посадових осіб, працівників та пенсіонерів державного сектору та ширшого державного сектору 2012 року (який мав вплив на решту заявників). ЄСПЛ зазначив, що Верховний Суд підтвердив конституційність цих законів при вирішенні справ заявників, надавши вичерпне тлумачення законодавства та усунувши будь-які неоднозначності.

Крім того, було очевидно, що обмеження прав заявників мало законну мету – захист державних інтересів у період серйозних фінансових труднощів.

Беручи до уваги цю мету та той факт, що Держави-члени мали значний простір для маневру («межі розсуду») при прийнятті рішень щодо соціальної та економічної політики, Суд дійшов висновку, що влада досягла справедливого балансу між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту індивідуальних основних прав заявників.

Зокрема, зазначені відрахування не були значними порівняно з попередніми ситуаціями, розглянутими Судом, і були обмеженими в часі, триваючи від п'яти до десяти років. У будь-якому разі, жоден із заявників не стверджував, що ці заходи поставили під загрозу їхні єдині засоби до існування або створили ризик того, що вони не матимуть достатніх коштів на прожиття.

ЄСПЛ дійшов висновку, що не було порушення статті 1 Першого протоколу.

Щодо статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції

Крім того, Суд наголосив, що не може бути жодних скарг про дискримінацію, оскільки заявники не довели, що вони перебували в аналогічній або схожій ситуації, що й працівники приватного сектору. Насправді існувала істотна відмінність, а саме те, що їхні доходи надходили з різних джерел, а саме з державного, а не приватного бюджету. Тому Суд відхилив цю скаргу як неприйнятну через її явну необґрунтованість.

Висновок

Відсутність порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 листопада 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявник, є громадянином Республіки Албанія, 1974 року народження, який проживає у місті Тирана. Справа стосується звільнення заявника з посади судді Верховного Суду в рамках процедури перевірки відповідно до Закону № 84/2016 («Закон про перевірку»).

У 2016 році Албанія розпочала впровадження комплексних реформ своєї системи правосуддя: було внесено зміни до Конституції та прийнято кілька законів, що стосуються, серед іншого, повторної перевірки всіх діючих суддів (далі – «процес перевірки»). Процес перевірки мав здійснюватися Незалежною кваліфікаційною комісією (далі – IQC) в першій інстанції, а в разі оскарження – Спеціальною апеляційною палатою (далі – SAC) при Конституційному Суді (разом іменовані «органи перевірки» – див. *Xhoxhaj v. Albania*, № 15227/19, §§ 4–7, 9 лютого 2021 року).

Заявник, який у 1999–2011 роках був суддею окружного суду, у 2011 році був призначений до Верховного Суду Албанії.

Починаючи з січня 2017 року, у межах комплексної реформи судової системи Албанії, заявник пройшов процедуру «перевірки», яку здійснювала IQC. У межах цієї процедури було проведено оцінку його контактів з особами, пов'язаними з організованою злочинністю, та підготовлено звіт Директоратом безпеки секретної інформації. У зазначеному звіті, частково зашифрованому (редагованому) було зроблено висновок, що заявник не придатний для подальшого перебування на посаді. У звіті містилися відомості, які вказували на його ймовірну причетність до корупційних дій та неприйнятних контактів. IQC також отримала подання від International Monitoring Operation (IMO).

30 липня 2018 року після додаткової перевірки, збору інформації та підготовки звіту розслідування IQC ухвалила рішення про звільнення заявника з посади. Це рішення було залишено в силі за результатами апеляційного перегляду.

Посилаючись на статтю 6 (право на справедливий розгляд справи упродовж розумного строку) Конвенції, заявник стверджував, що процедура перевірки була несправедливою, оскільки, серед іншого, органи перевірки не розкрили фактичні дані та докази, на яких ґрунтувалися їхні рішення. Він також подав скаргу за статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя).

Оцінка Суду

Гарантії «справедливого судового розгляду» не є тотожними у кримінальному провадженні та у таких, що підпадають під цивільний аспект пункту 1 статті 6 Конвенції. Держави користуються ширшою свободою розсуду

у цивільних справах. Водночас Суд раніше зазначав, що за потреби він може «черпати натхнення» – оцінюючи справедливість провадження щодо визначення цивільних прав та обов'язків (в тому числі у дисциплінарних справах) – з певних принципів, викладених у межах кримінального аспекту статті 6 Конвенції (див. *López Ribalda and Others v. Spain* [GC], № 1874/13 і 8567/13, § 152, 17 жовтня 2019 року; *Peleki v. Greece*, № 69291/12, § 55–56, 5 березня 2020 року; *Савса v. the Republic of Moldova*, № 21766/22, § 45, 46 і 57, 9 січня 2025 року). У цьому контексті підпункти (а) і (б) пункту 3 статті 6 є взаємопов'язаними, і право бути поінформованим про характер та підставу обвинувачення необхідно розглядати у світлі права обвинуваченого готувати свій захист (див., серед іншого, *Leka v. Albania*, № 60569/09, § 64, 5 березня 2024 року).

Дисциплінарні провадження (або, як у цій справі, провадження з перевірки) можуть мати серйозні наслідки для життя й кар'єри особи, особливо коли завершуються звільненням з посади – суворим заходом, який спричиняє значну стигматизацію (див. *Thanza v. Albania*, № 41047/19, § 121, 4 липня 2023 року). Спосіб проведення судового розгляду має відповідати характеру предмета спору. Ця вимога є ще більш важливою, коли провадження стосується суддів, які повинні зберігати авторитет, необхідний для виконання своїх обов'язків. Принцип верховенства права включає гарантію незмінюваності судді протягом строку його повноважень. Коли Держава ініціює таке провадження, на кону стоїть довіра суспільства до функціонування та незалежності судової влади. У демократичній Державі така довіра є необхідною передумовою існування верховенства права.

Хоча пункт 3 статті 6 Конвенції не застосовувався у справі заявника (див. *Xhoxhaj v. Albania*, № 15227/19 § 246), у межах цивільного аспекту пункту 1 статті 6 Конвенції щодо його «цивільних прав та обов'язків», йому мала бути надана можливість оскаржити відповідні висновки та належним чином викласти свої доводи.

Поняття справедливого судового розгляду, закріплене в пункті 1 статті 6 Конвенції, охоплює право на змагальний судовий розгляд, відповідно до якого сторони повинні мати можливість подати будь-які докази, необхідні для задоволення їхніх вимог, а також бути ознайомленими з усіма поданими доказами чи зауваженнями (і мати можливість висловитися щодо них) з метою впливу на рішення суду (див. *Vegotex International S.A. v. Belgium* [GC], № 49812/09, § 134, 3 листопада 2022 року). А також повинні мати можливість ознайомитися з доказами, поданими до суду або отриманими судом, а також висловити зауваження щодо їхнього змісту та автентичності (див. *Vorotņikova v. Latvia*, № 68188/13, § 22, 4 лютого 2021 року; *Collaredo Mannsfeld v. the Czech Republic*, №№ 15275/11 та 76058/12, § 33, 15 грудня 2016 року; *Krčmář and Others v. the Czech Republic*, № 35376/97, § 42, 3 березня 2000 року).

Можуть існувати конкуруючі інтереси – такі як національна безпека або необхідність захисту свідків, яким загрожує помста, чи збереження в таємниці поліцейських методів розслідування злочинів, – які мають бути зважені щодо прав сторони у провадженні. Однак, відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції допустимими є лише ті заходи обмеження цих прав, які не зачіпають саму їхню сутність. Для цього будь-які труднощі, спричинені для сторони обмеженням її прав, мають бути належним чином компенсовані процедурами, застосованими судовими органами (див. *Regner v. the Czech Republic* [GC], № 35289/11, §§ 148 і 151, 19 вересня 2017 року, та *Thanza*, зазначену вище, § 112).

Що стосується доказів, прихованих з міркувань публічного інтересу, ЄСПЛ повинен ретельно перевірити процедуру ухвалення рішень, аби забезпечити, наскільки це можливо, її відповідність вимогам змагальності та рівності сторін і наявність належних гарантій для захисту інтересів відповідної особи (див. також *Corneschi v. Romania*, № 21609/16, §§ 86–89, 11 січня 2022 року).

У цьому контексті також є доречним урахування різних видів втручання в інші права, гарантовані Конвенцією, які можуть бути під загрозою у провадженні (див., у контексті процесуальних гарантій за статтею 8 Конвенції, *Pişkin v. Turkey*, № 33399/18, §§ 214 і 227, 15 грудня 2020 року; *Starkevič v. Lithuania*, № 7512/18, § 92, 29 березня 2022; *Mirzoyan v. the Czech Republic*, № 15117/21 та 15689/21, §§ 74–75 і 81–83, 16 травня 2024 року).

Отже, ЄСПЛ застосує наведені вище загальні принципи настільки, наскільки вони є релевантними до обставин справи, що розглядається. Суд насамперед розгляне скарги, пов'язані з висновками щодо ймовірної корупції. Оскільки незрозуміло, чи інші елементи, відзначені SAC у зв'язку з контактами з громадянином A.I., становили окрему підставу для звільнення заявника з посади, чи вони лише слугували підтвердженням висновків щодо справи про екстрадицію A.I., Суд також оцінив їх у контексті стверджуваного порушення права заявника на справедливий судовий розгляд та їхній вплив на загальну справедливість провадження.

Основним питанням у цій справі є те, чи було заявникові надано можливість отримати достатню інформацію принаймні про основні фактичні обставини, що інкримінувалися йому.

ЄСПЛ розглянув характер і обсяг обмежень процесуальних прав заявника, питання про те, чи були ці обмеження необхідними, а також чи були національними органами запроваджені компенсаторні заходи (див. *Corneschi*, зазначену вище, §§ 92–97).

Заявника не було поінформовано навіть про основні фактичні обставини, що лежали в основі серйозних обвинувачень проти нього, а також йому не було надано доступу до будь-яких додаткових документів, отриманих і розглянутих органами перевірки (які, як зазначив SAC, імовірно підтверджували

ці обвинувачення). Результат цього провадження стосувався права заявника на повагу до його приватного життя. Його можливість вибудувати ефективний захист і оскаржити достовірність або обґрунтованість обвинувачень (включаючи ідентифікацію осіб, на яких він нібито намагався вплинути, а також пов'язані з цим обставини) була істотно обмежена.

Суд визначив, чи були ці обмеження необхідними та чи були у справі про перевірку запроваджені компенсаційні заходи.

Перехідний процес перевірки в системі правосуддя Албанії та звільнення судді з посади на цій підставі може вважатися таким, що переслідує, серед іншого, інтереси національної безпеки (див. *Xhoxhaj*, зазначену вище, § 393). Забезпечення доброчесності судової влади, особливо на її найвищому рівні, є вагомим державним інтересом. Крім того, А.І. раніше був об'єктом розслідування та кримінального переслідування за обвинуваченнями, пов'язаними з організованою злочинністю та незаконним обігом наркотиків.

Отже, можна визнати, що безпека конфіденційних джерел могла бути поставлена під загрозу. Водночас мотивування SAC не свідчило про те, що він розглядав, чи могли такі міркування стосовно публічного інтересу, зокрема щодо захисту конкретних джерел (осіб), бути усунуті – або вже були належним чином усунуті в звіті Управління з питань безпеки секретної інформації (далі – CISD) – шляхом редагування ідентифікаційних даних чи інших елементів, здатних розкрити особу джерела інформації, або шляхом розгляду в закритих (*ex parte*) процедурах із залученням, наприклад, спеціальних форм представництва (пор. *Corneschi*, зазначену вище, §§ 105–08).

З огляду на відсутність будь-якої інформації щодо основних фактичних елементів та щодо нерозкритих доказів ЄСПЛ не може встановити, який реальний ступінь перевірки застосував SAC для підтвердження правдивості, достовірності та обґрунтованості обвинувачень, поданих до органів перевірки ІМО та іноземними/національними органами (пор. *Kurkut and Others v. Türkiye*, №№ 58901/19 та 6 інших, §§ 106–07, 25 червня 2024, та *Corneschi*, зазначена вище, § 112), або чи оцінювалися ці докази на рівних засадах із розкритими. Не було переконливо продемонстровано, що оцінка всіх доказів становила достатній компенсуючий чинник для відмови інформувати заявника про основні фактичні елементи обвинувачень у цій справі.

ЄСПЛ відзначив серйозність дій, які інкримінувалися заявникові – судді високого рівня – у поданнях кількох національних та іноземних органів. Водночас, з огляду на характер і предмет відповідного провадження, підхід до оцінки обставин справи викликає серйозні занепокоєння з точки зору принципу змагальності процесу та, загалом, вимог справедливого судового розгляду за цивільним аспектом пункту 1 статті 6 Конвенції.

ЄСПЛ зауважив, що заявникові не було розкрито жодного іншого фактичного елемента на підтвердження твердження про те, що – ймовірно, до здійснення ним судочинства та нібито беручи участь у корупційній діяльності на користь А.І. – він особисто познайомився з А.І. – «особою, причетною до організованої злочинності». Органи перевірки не розкрили жодних доказів, що підтверджували б таке твердження, – наприклад, інформації щодо дат, місць чи контексту. Хоча формулювання рішень органів перевірки свідчило про те, що такі відомості були отримані та розглянуті, ці рішення не містили жодного викладу змісту таких доказів. Попри позицію SAC, слід зазначити, що текст висновку ІМО не містив жодної інформації з цього приводу. Отже, ЄСПЛ вважав, що процесуальні права заявника і за цим аспектом були істотно обмежені та що жодних компенсаційних заходів запроваджено не було.

Крім того, ЄСПЛ вважав, що на заявника було покладено надмірний, якщо не неможливий, тягар спростування твердження про те, що він був знайомий з А.І. (пор. *Thanza*, зазначену вище, § 115). Заявник не перебував у установі, яке дозволяло б йому спростувати ці доводи або їх правову кваліфікацію відповідно до Закону про перевірку, а також навести будь-які пом'якшувальні обставини щодо нібито особистого знайомства.

Нарешті, що стосується використання транспортного засобу А.С., не видається, що А.С. вважався «особою, причетною до організованої злочинності», або що взаємодія заявника з ним сама по собі становила «неналежний контакт». Однак заявникові було повідомлено, що: він та/або його дружина користувалися транспортним засобом А.С. у період з 2010 по 2012 рік і були зазначені в страхових полісах за цей період як користувачі цього транспортного засобу; А.С. був особистим водієм А.І.; заявник мав би про це знати, і отже, він мав «неналежний контакт» з А.І.

Не вбачається, що в цій частині від заявника було приховано будь-який інший факт справи. Таким чином, з цього можна зробити висновок, що його «контакт» з А.І. як «особою, причетною до організованої злочинності» (і «неналежний» характер цього контакту в розумінні Закону про перевірку) був виведений, принаймні частково, з безспірного факту – а саме з використання транспортного засобу А.С. Отже, на стадії перевірки ІQC заявник зіткнувся з несприятливим висновком. Результат перевірки ґрунтувався на фактичній презумпції (зокрема щодо його ймовірної обізнаності про те, що А.С. був особистим водієм А.І.), причому цей факт було оцінено як «загальновідомий», такий, що не потребує додаткового доказування. З огляду на це, на органи перевірки покладался обов'язок виявити особливу обачність, аби забезпечити належний захист права заявника на справедливий судовий розгляд за цивільним аспектом пункту 1 статті 6 Конвенції.

Для порівняння, у кримінальному провадженні пункт 2 статті 6 Конвенції встановлює вимоги щодо тягаря доказування та правових презумпцій факту і права (див. *Busuttil v. Malta*, № 48431/18, §§ 46–48, 3 червня 2021 року). Хоча Конвенція не ставиться до такого байдуже, вони не заборонені в принципі за умови, що Держави дотримуються розумних меж, беручи до уваги важливість інтересів, які зачіпалися у межах справи зберігаючи права захисту. Застосовані засоби мають бути розумно пропорційними легітимній меті, яку переслідують (див. *mutatis mutandis, Telbis and Viziteu v. Romania*, № 47911/15, §§ 76 і 78, 26 червня 2018 року).

По-перше, не вбачається, що SAC прямо розглянув аргументацію IQC про те, що факт перебування A.S. у ролі водія A.I. був «загальновідомим» у розумінні Закону про перевірку. У своєму рішенні SAC зазначив, що ці відомості підтверджувались даними, які стосувалися «кримінальних проваджень щодо A.I.». Водночас ЄСПЛ зауважив, що заявникові не було надано можливості оскаржити цю (додаткову або альтернативну) лінію міркувань. Не було уточнено, чого стосувалися ці матеріали, що саме вони встановлювали стосовно відносин між A.S. і A.I. або чому можна було обґрунтовано очікувати, що заявник мав доступ до таких матеріалів.

По-друге, стаття 6 Конвенції вимагає від національних судів належним чином наводити підстави, на яких ґрунтуються їхні рішення (див. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal [GC]*, №№ 55391/13 та 2 інших, § 185, 6 грудня 2018 року). Цей обов'язок передбачає, що сторона судового провадження може очікувати конкретної та прямої відповіді на ті доводи, які є вирішальними для результату розгляду справи. За статтею 6 Конвенції ЄСПЛ не покликаний оцінювати, чи справді достовірність твердження заявника – що він або його дружина користувалися автомобілем A.S. лише винятково – була підірвана тим фактом, що вони були зазначені у страховому полісі цього автомобіля протягом 2 років підряд. Однак релевантним є те, що, попри доводи заявника, SAC не навів переконливих причин для висновку, що заявник мав знати про те, що його родич надавав послуги водія громадянину A.I., який підлягав би класифікації як «особа, причетна до організованої злочинності» відповідно до Закону про перевірку.

Отже, з огляду на обставини справи, є сумнівним, чи відповідав підхід SAC до питань, пов'язаних із використанням транспортного засобу A.S., вимогам справедливого судового розгляду. У будь-якому разі ЄСПЛ не переконаний, що наведені вище аспекти були розглянуті таким чином, який би пом'якшував або компенсував недоліки, з якими зіткнулась сторона захисту.

Беручи до уваги наведені висновки в їх сукупності ЄСПЛ доходить висновку, що заявник був, в певній частині, недостатньо поінформований про обвинувачення проти нього, та частково не мав належної можливості заперечити їх і ефективно представити свою позицію. Підхід органів перевірки дооцінки другого компонента процесу перевірки (який призвів до далекосяжних висновків, визнаних достатніми для обґрунтування його звільнення з посади) зачепив саму сутність процесуальних прав заявника та не відповідав вимогам справедливості, передбаченій пунктом 1 статті 6 Конвенції, у цій справі.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 листопада 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

MANUKYAN v. Armenia (№ 5778/17)

Обставини справи

Справа стосувалася нібито збору, обробки та використання особистих даних заявника службами безпеки, примусу до співпраці з ними за допомогою погроз, відсутності ефективного розслідування цих звинувачень та відсутності ефективних засобів правового захисту. В справі порушуються питання, що стосуються статей 8 та 13 Конвенції.

У 2014 році до заявника, новообраного члена постійного керівного органу опозиційної партії, звернувся агент Служби національної безпеки Вірменії (далі – СНБ) і запропонував йому систематично співпрацювати з цією службою. За інформацією Уряду, пропозицію було зроблено з дозволу керівництва відповідного підрозділу СНБ. Під час зустрічі, після відмови заявника співпрацювати, агент даної служби почав погрожувати ймовірними наслідками такої відмови. Він заявив, *inter alia*, що це може мати дуже серйозні наслідки для заявника та його близьких; він стверджував, що знає майже все про заявника; він натякнув, що в нього наявна згубна для заявника та його політичної партії інформація яку може бути передано пресі; та заявив, що саме він вирішує, чи буде заявнику дозволено виїхати з Вірменії; і попередив, що він буде внесений до чорного списку й не матиме майбутнього в країні. Заявник зробив аудіозапис цієї розмови без відома агента СНБ.

Заявник подав заяву про вчинення злочину разом з аудіозаписом розмови. Генеральна прокуратура відповіла заявнику, що дії, які приписуються агенту СНБ, не містять *prima facie* елементів кримінального правопорушення, а отже заява не підлягала розгляду. Заявник оскаржив дії Генеральної прокуратури й зрештою домігся задоволення своїх вимог; у березні 2016 року Касаційний Суд постановив, *inter alia*, що заява про вчинення злочину містила *prima facie* інформацію про елементи конкретних кримінальних діянь і що перевірка цієї інформації могла б виявити достатні підстави для відкриття кримінального провадження.

Згодом, у жовтні 2016 року, прокурор, переглянувши заяву про вчинення злочину, відмовився відкрити кримінальне провадження на тій підставі, що дії, які приписуються агенту СНБ, не містять *prima facie* елементів кримінального правопорушення. Усі апеляційні скарги заявника було відхилено; його касаційну скаргу було визнано неприйнятною.

Водночас агент СНБ був призначений прес-секретарем Президента Вірменії. Крім того, у січні 2016 року заявник виїхав з країни до Нідерландів, де згодом отримав притулок.

Оцінка Суду

(i) Стверджуване порушення статті 8 Конвенції у зв'язку зі збором та зберіганням особистої інформації та у зв'язку з погрозами

Ані автентичність аудіозапису, ані особу співрозмовника заявника, ані зміст розмови ніколи не оскаржувалися в ході національних проваджень або в ЄСПЛ.

Твердження агента СНБ надали принаймні *prima facie* підстави вважати, що вищезгадана служба збрала значну кількість особистої інформації про заявника та його політичну партію. Уряд фактично визнав, що деякі відомості про заявника було зібрано. Твердження агента СНБ також свідчили про те, що інформація залишалася доступною для нього та СНБ, що передбачало її зберігання – висновок, який додатково підтверджувався відсутністю будь-яких відомостей з боку Уряду про те, що дані були коли-небудь видалені або знищені.

Характер і обсяг зазначеної інформації залишалися відомими виключно органам влади, оскільки її не було розкрито ні заявнику, ні Суду. Тому було б не виправдано очікувати від заявника конкретизації обсягу цієї інформації, особливо з огляду на те, що органи влади самі не прояснили це питання шляхом ефективного розслідування.

Погрози, висловлені агентом СНБ, були серйозними за своїм характером і могли викликати обґрунтований страх, тривогу та відчуття невизначеності, що вплинуло на психологічну цілісність та благополуччя заявника. Такі погрози також могли мати негативний вплив на здатність заявника діяти вільно та незалежно, зокрема в питаннях, що стосуються його кар'єри, громадської чи політичної діяльності та місця проживання, що порушувало його особисту автономію. Варто зазначити, що після зазначених подій заявник переїхав до Нідерландів, де йому було надано притулок.

Такі погрози мали більшу значимість і потенціал для впливу на психологічну цілісність і благополуччя особи, коли вони походили від агента державних служб безпеки, з огляду на авторитет, владу та вплив, які такі агенти можуть чинити. Це було особливо актуально в даному випадку, з огляду на непередбачуваний та прихований характер наслідків, які висловлювалися в погрозах. Сам факт того, що заявник мав можливість виїжджати з Вірменії та повертатися до неї, незважаючи на різні погрози, включно з можливими обмеженнями на поїздки, не зменшував впливу цих погроз на заявника.

Зустріч була дозволена вищими посадовими особами СНБ. Відповідна служба не засудила ці погрози й не вказала, що вони були лише несанкціонованими висловлюваннями окремого агента. Тому заявник мав підстави вважати, що погрози були частиною навмисної стратегії, застосованої проти нього СНБ у цілому, що в такий спосіб посилювало сприйняття їх

серйозності. Такі переконання могли поглиблюватися подальшим призначенням агента прес-секретарем президента Вірменії.

Отже, СНБ збирала та зберігала особисту інформацію про заявника, а її агент висловлював серйозні погрози в його бік, що могло вплинути на психологічну цілісність та особисту автономію. Кожна з цих дій становила втручання Держави в приватне життя заявника.

Попри те, що Уряд стверджував, що збір даних мав на меті сприяти потенційній співпраці зі заявником та захистити національну безпеку, він не довів, що національне законодавство уповноважувало СНБ збирати інформацію з метою примусу до співпраці із секретними службами. Крім того, Уряд не визначив жодної конкретної або навіть стверджуваної загрози національній безпеці, і про таку загрозу не згадувалося в рішенні прокурора або в будь-яких інших матеріалах, поданих до ЄСПЛ. Навпаки, у записаній розмові агент СНБ заявив, що причиною для співпраці зі заявником було те, що він був «перспективною особою». Відсутність будь-якої інформації щодо інтересів національної безпеки, з урахуванням політичної приналежності заявника, викликала обґрунтовані побоювання щодо справжніх мотивів дій СНБ, а отже, їхньої відповідності основним принципам верховенства права.

Два секретні розпорядження директора СНБ, зміст яких не був розкритий навіть Суду, представлені Урядом як правова основа для дій агента, також не відповідали вимогам «передбачуваності» та «доступності» й не могли слугувати достатньою нормативно-правовою базою для залучення до співпраці із СНБ або для збору особистої інформації.

Крім того, національне законодавство дозволяло СНБ співпрацювати з особами лише на добровільній основі. Застосування агентом примусових методів і погроз було явно несумісним з цією вимогою, а також суперечило принципу верховенства права.

Отже, втручання не було здійснено «згідно із законом».

(ii) Стверджуване порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з непроведенням розслідування

Дії, що становили втручання в приватне життя заявника, були серйозними. Він також подав заяву про вчинення злочину й висунув правдоподібні звинувачення, що дії агента СНБ містили елементи кількох кримінальних правопорушень, зокрема незаконний збір, зберігання, використання чи поширення інформації про особисте або сімейне життя; втручання у здійснення свободи об'єднання; та перевищення службових повноважень. У зв'язку з цим ЄСПЛ посилався на висновки Касаційного Суду у його рішенні від березня 2016 року (див. пункт 16 рішення; в цьому рішенні Касаційний Суд зазначив, що у заяві заявника про злочин містилася інформація, яка на перший погляд

свідчила про наявність елементів конкретних кримінальних діянь, і що перевірка цієї інформації могла б, як можна було обґрунтовано очікувати, виявити достатні підстави для порушення кримінального провадження. Відповідно, він скасував рішення Апеляційного кримінального суду і повернув справу до цього суду для нового розгляду – прим. автора). Не було заявлено про наявність альтернативних засобів ефективного захисту, а також не було доведено їх існування. Цих обставин було достатньо для того, щоб на Державу було покладено позитивне зобов'язання щодо проведення ефективного розслідування.

Не було вжито жодних слідчих заходів для встановлення обставин справи, включно із справжніми мотивами дій СНБ та її агента, характер й обсяг зібраної інформації та серйозність погроз. Агент СНБ і його керівники не були допитані. Хоча, як видається, Генеральна прокуратура отримала певну інформацію від СНБ, її зміст не був перевірений і оприлюднений.

Зрештою, прокурор, обмежившись поверхневою та вибірковою оцінкою аудіозапису, відмовився відкрити кримінальне провадження. Зокрема, він заявив, що в заяві про вчинення злочину не було вказано, які саме погрози були зроблені, хоча цю інформацію йому було чітко надано у вигляді аудіозапису. Крім того, він беззаперечно прийняв твердження агента СНБ, висловлене під час записаної розмови, про те, що співпраця мала бути добровільною, проігнорувавши очевидні погрози та залякування, які явно суперечили поняттю добровільної співпраці. Незважаючи на вищезазначені недоліки, рішення прокурора було залишено без змін в апеляційній інстанції.

Явно незаконні дії співробітника державної служби безпеки залишилися без уваги з боку органів державної влади й ніколи не спонукали до спроб забезпечити, щоб такі дії не повторювалися.

Відповідно, Держава-відповідач не виконала своїх позитивних зобов'язань щодо проведення ефективного розслідування.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 листопада 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарг заявниці, A.R., громадянки Польщі, на наслідки рішення Конституційного суду Польщі, яким було встановлено неконституційність положень, що дозволяють легальний аборт у разі аномалій розвитку плода, а також впливу цього рішення на особисту ситуацію заявниці. Заявниця стверджувала, що невизначеність, спричинена цим рішенням, змусила її поїхати за кордон для проведення абортів та становила втручання у її права, гарантовані статтею 8 Конвенції.

Умови для легального абортів в Польщі були визначені в Законі про планування сім'ї, захист людського плоду та умови, що дозволяють переривання вагітності (Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży – «Закон 1993 року»).

Спочатку Закон 1993 року передбачав, що легальний аборт був можливий до дванадцятого тижня вагітності, якщо вагітність ставила під загрозу життя або здоров'я матері; пренатальні тести або інші медичні висновки вказували на високий ризик того, що плід буде серйозно і незворотно пошкоджений або страждатиме від невиліковної хвороби, що загрожує життю; або були вагомими підстави вважати, що вагітність була результатом зґвалтування або інцесту.

22 жовтня 2020 року Конституційний Суд ухвалив рішення, в якому, зокрема, визнав неконституційними положення, що дозволяють легальний аборт у разі аномалій розвитку плода. Рішення було опубліковано лише 27 січня 2021 року і набрало чинності в той же день.

Це рішення викликало масові протести, включаючи демонстрації за участю тисяч людей по всій країні. У січні 2021 року Федерація жінок та планування сім'ї, польська неурядова організація, яка бореться за сексуальні та репродуктивні права, опублікувала в Інтернеті заповнену заяву та закликала жінок дітородного віку, які проживають у Польщі, подавати заяви до Суду.

Заявниця подала заповнену заяву з додатковими деталями. Вона зазначила, що на момент ухвалення рішення Конституційного Суду вона була на 15-му тижні вагітності.

Результати медичних обстежень, проведених 5 листопада 2020 року, підтвердили, що плід страждав на генетичне захворювання, яке називається трисомія. Вона побоювалась, що рішення Конституційного Суду буде опубліковано до того, як вона зможе зробити легальний аборт, тому поїхала до Нідерландів, де вагітність була перервана в приватній клініці.

Посилаючись на статтю 3 Конвенції, заявниця стверджувала, що обмеження, введені Конституційним судом, заподіяли їй серйозні та реальні емоційні

страждання. Посилаючись на статтю 8, заявниця скаржилася, що вона є потенційною жертвою порушення Конвенції. Хоча їй не було відмовлено в аборті на підставі вад плода, Закон 1993 року все одно порушував її права, оскільки вона була змушена адаптувати свою поведінку. Вона також скаржилася, що обмеження не було законним з огляду на склад Конституційного Суду, до якого входили судді, які були призначені на посаду неналежним чином.

До справи подали численні коментарі треті сторони, включаючи різноманітні міжнародні правозахисні організації, а також експерти ООН.

Оцінка Суду

Щодо статті 3 Конвенції

Враховуючи надані матеріали, Суд дійшов висновку, що заявниця не довела свою скаргу про те, що обмеження, введені Конституційним Судом, призвели до поводження, яке суперечить статті 3 Конвенції. Отже, ця скарга була визнана неприйнятною.

Щодо статті 8 Конвенції

Суд спочатку встановив, що стаття 8 застосовується у справі заявниці, і що вона була «безпосередньо зачеплена» законодавчою зміною. Вона поїхала до Нідерландів, де в листопаді 2020 року їй було перервано вагітність. Після ухвалення у жовтні 2020 року рішення Конституційного Суду могло бути опубліковано в будь-який час, і, як видається, існувала велика невизначеність, яка посилювалася як відсутністю будь-яких перехідних заходів, так і триваючою пандемією COVID-19. Суд наголосив, що у конкретних обставинах справи тривала невизначеність становила «втручання» у права заявниці, передбачені статтею 8 Конвенції.

Щодо складу колегії Конституційного Суду, яка ухвалила рішення від 22 жовтня 2020 року, то ЄСПЛ зазначив, що раніше він вже встановив у справі *M.L. v. Poland* (заява № 40119/21), що втручання в права заявниці не відповідало терміну «згідно із законом» у значенні статті 8 Конвенції, оскільки воно не було прийняте судом, встановленим законом. Суд вважав, що ці висновки також є актуальними у справі цієї заявниці.

Хоча в обох випадках ситуації, що стали предметом скарги, були пов'язані з одним і тим самим рішенням Конституційного Суду, заявниця у цій справі додатково постраждала від невизначеності щодо його законодавчих наслідків. У справі *M.L. v. Poland* втручання було спричинене набранням чинності рішенням Конституційного Суду, яке було опубліковано безпосередньо перед призначенням М.Л. абортів, що унеможливило його проведення. У справі А.Р. рішення Конституційного Суду ще не набрало чинності, і втручання було спричинене

тривалою ситуацією значної невизначеності щодо застосовних законів та допустимості абортів на підставі аномалії плода. Отже, питання, яке залишилося для Суду, полягало в тому, чи на той час у справі заявниці національне законодавство було достатньо чітким і прогнозованим, щоб заявниця могла регулювати свою поведінку. Суд зазначив, що вимога передбачуваності має особливе значення в тих випадках, коли обмежується право, яке раніше було доступним відповідно до національного законодавства.

Суд зазначив, що рішення Конституційного Суду Польщі набирають чинності з дня їх опублікування і що, як правило, рішення опубліковуються негайно. Хоча Конституційний Суд може визначити іншу дату в майбутньому, з якої закон, визнаний неконституційним, перестане застосовуватися, у даній справі він цього не зробив. Крім того, це рішення викликало масові протести, що лише посилило невизначеність щодо впливу змін у законодавчій базі на аборти. Залишалося незрозумілим, чи обмеження на аборти на підставі аномалій плода вже набрали чинності, чи аборти все ще можна було проводити на законних підставах.

У висновку Суд визнав, що втручання в права заявниці не було «згідно із законом» через склад колегії Конституційного Суду, яка ухвалила рішення від 22 жовтня 2020 року, та через відсутність передбачуваності, необхідної згідно зі статтею 8, через загальну невизначеність щодо чинної правової бази, спричинену затримкою з опублікуванням рішення Конституційного Суду. З цього випливало, що було порушення статті 8 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 листопада 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заява стосувалася відмови національних судів зобов'язати законних батьків дитини надати заявнику, який не є законним батьком, інформацію про його сина

Заявник є біологічним батьком дитини, народженої в 2013 році в результаті позашлюбних стосунків з матір'ю. На підставі правової презумпції законним батьком дитини став тодішній чоловік жінки (матері дитини), і дитина жила зі своїми законними батьками. До лютого 2016 року заявник мав можливість бачитися зі своїм сином два-чотири рази на місяць. Згодом він подав позов про надання йому права на спілкування зі своїм сином. Однак у 2020 році, після подання законними батьками прохання заборонити контакти між дитиною та заявником, національні суди постановили, що режим контактів не повинен бути встановлений, вважаючи, що контакти з заявником не відповідають найкращим інтересам дитини, оскільки відносини між останнім та законними батьками є конфліктними.

У 2021 році заявник подав нову заяву з проханням надати йому право на спілкування з дитиною. Крім того, він просив надати право спілкуватися в письмовій формі через опікуна *ad litem* та зобов'язати законних батьків регулярно інформувати його про розвиток дитини. Суди спиралися, *inter alia*, на експертну думку клінічного психолога, згідно з якою дитина, яка страждала від затримки розвитку, опинилася в центрі трикутника відносин між заявником та законними батьками і віддзеркалювала ставлення законних батьків у своїх відносинах із заявником. Дитина також була дуже прив'язана до свого законного батька, який забезпечував їй емоційну безпеку. Експерт висловив думку, згідно з якою в інтересах дитини варто не надавати заявнику права контактувати з нею на даний момент, принаймні до вирішення подружньої кризи, яку переживали законні батьки. Суд також зазначив, що заявник постійно тиснув на дитину та її законних батьків, щоб домогтися своїх прав на спілкування, що поглиблювало конфлікти та впливало на сімейну ситуацію, а це створювало занадто велике навантаження на дитину, що призвело до формування у неї негативного ставлення до заявника. На думку судів, з огляду на це і в найкращих інтересах дитини було необхідно врегулювати ситуацію, зокрема за допомогою професійної допомоги, до якої заявнику та законним батькам було запропоновано звернутися, та стабілізувати психічний стан дитини, маючи на увазі, що заявник, безумовно, повинен брати участь у житті свого сина в майбутньому.

13 жовтня 2022 року конституційна скарга, подана заявником, була відхилена як очевидно необґрунтована. Конституційний Суд визнав, що висновок судів про те, що контакти дитини із заявником не відповідають її найкращим

інтересам, доки відносини між останнім та законними батьками залишаються конфліктними, був ретельно обґрунтований. Він зазначив, що якщо ситуація покращиться, рішення про відмову у встановленні режиму побачення може бути переглянуте з подальшим відновленням спілкування.

Заявник, посилаючись на статтю 8 Конвенції та кілька положень Конвенції ООН про права дитини, скаржився на відмову національних судів надати йому право на спілкування з сином та право отримувати інформацію про нього.

Оцінка Суду

Щодо статті 8 Конвенції

Для початку Суд зазначив, що заявник та мати дитини перебували у стосунках протягом декількох років. З точки зору принаймні заявника, вони планували жити разом, і що мати дозволяла йому бачитися з дитиною до лютого 2016 року. Заявник також достатньо продемонстрував свою зацікавленість у дитині. Таким чином, Суд не виключив, що заплановані стосунки заявника з його біологічним сином становили «сімейне життя» відповідно до статті 8 Конвенції. У будь-якому разі, визначення правових відносин між біологічним батьком і його дитиною стосувалося важливої частини ідентичності заявника і, отже, його «приватного життя» відповідно до пункту 1 статті 8 Конвенції. Таким чином, рішення національних судів не визначати його права на контакти і відмовляти йому в отриманні інформації про дитину становило втручання в його право, принаймні, на повагу до його приватного життя.

ЄСПЛ звернув увагу на той факт, що відповідно до статті 927 Цивільного кодексу, особам, які є соціально близькими до дитини, можуть бути надані права на контакти, якщо дитина має з ними емоційні стосунки, які не є тимчасовими, і якщо очевидно, що відсутність контактів з цими особами може завдати шкоду дитині. У ході судового розгляду 2021 року суди дійшли висновку, що ці умови не були виконані, і не встановили жодного режиму контактів між заявником і його сином. На думку Суду, слід зазначити, що оскаржувані рішення були прийняті лише після того, як інші заходи – а саме регулярні контакти без нагляду та під наглядом, період відсутності контактів, який мав на меті стабілізувати психічний стан дитини, та неодноразові заклики судів до заявника та законних батьків дитини звернутися за професійною допомогою та зміцнити свої стосунки – виявилися неефективними. Також велике значення мав той факт, що чеські суди поставили на перше місце інтереси дитини. Дійсно, їхній висновок про те, що було б недоречно змушувати дитину контактувати із заявником проти її волі, був зроблений з огляду на нестабільний психологічний стан дитини, її труднощі в розумінні напруженої сімейної ситуації, її постійне небажання бачитися із заявником та складні відносини між останнім і законними батьками дитини.

Не було нічого, що вказувало б на необґрунтованість висновків національних судів. Крім того, національні суди ніколи не ставили під сумнів роль біологічного батька в житті свого сина і прямо визнали, що заявнику можуть бути надані права на контакти в майбутньому, за умови поліпшення відносин між усіма залученими особами. Що стосується процесу прийняття рішень, то відповідні рішення були ухвалені після судового розгляду, в якому заявник, за допомогою адвоката, брав безпосередню участь і мав можливість викласти всі свої аргументи, маючи доступ до всієї відповідної інформації, на яку спиралися суди. Суд першої інстанції заслухав не тільки заявника, але й законних батьків дитини та її опікуна *ad litem*. Крім того, при прийнятті рішення він врахував всю сімейну ситуацію і спирався на експертний висновок психолога.

ЄСПЛ зазначив, що відмова національних судів надати заявнику право на контакти становила серйозне втручання в його права. У разі встановлення наявності сімейних відносин Держава повинна, як правило, діяти таким чином, щоб ці зв'язки могли розвиватися. Суд був переконаний, що національні суди вжили адекватних заходів у цьому сенсі та навели достатні підстави для свого рішення не встановлювати режим контактів, а також що процес був справедливим і забезпечував належну повагу до інтересів, захищених статтею 8 Конвенції. Отже, Держава виконала свої позитивні зобов'язання та забезпечила справедливий баланс між інтересами всіх учасників провадження.

Суд визнав аспект скарги заявника щодо відмови судів надати заявнику інформацію про дитину прийнятним. Він визнав з самого початку, що таке право належить насамперед тим, хто несе батьківську відповідальність і покликаний приймати рішення про виховання дитини або її медичне лікування. Проте раніше він дійшов висновку, що для біологічного батька чи матері, чия дитина виховувалася законними батьками, питання отримання інформації про стан дитини стосувалося важливої частини його чи її ідентичності. У питаннях права на контакти зобов'язання, які накладає стаття 8, мали тлумачитися з урахуванням Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини та Конвенції Ради Європи про контакт з дітьми. Зі статті 8, розкритої у світлі статей 2 (а) (iii) та пункту 3 статті 4 Конвенції про контакт з дітьми, впливало, що право на отримання інформації про дитину є автономною формою контакту, яка може бути надана незалежно від права на особистий контакт, особливо якщо підтримання контакту з батьками не відповідає найкращим інтересам дитини. Отже, розглядаючи будь-яку заяву, в якій біологічний батько або мати вимагали права на інформацію стосовно своєї дитини, національні органи влади мали дослідити конкретні обставини справи, щоб вирішити, чи надання такої інформації відповідатиме найкращим інтересам дитини чи біологічного батька або матері слід вважати пріоритетними порівняно з інтересами законних батьків.

З оскаржуваних рішень впливало, що національні суди вважали, що право на інформацію про дитину було в першу чергу питанням батьківської відповідальності, якої заявник не мав. Апеляційний суд потім вирішив, що за таких обставин заявнику могло бути надано право на інформацію лише в рамках визначення його прав на особистий контакт відповідно до статті 927 Цивільного кодексу. Проте подальше обґрунтування, прийняте національними судами, підтверджувало, що за чеським законодавством право на інформацію про дитину також може бути надане як самостійне право, незалежне від особистого контакту, що відповідає вимозі індивідуального підходу згідно зі статтею 8 Конвенції. Дійсно, було розглянуто питання, чи дійсно надання інформації заявнику відповідатиме найкращим інтересам дитини. У цьому зв'язку суди надали значення тому, що законні батьки були проти надання будь-яких відомостей стосовно дитини заявнику, поведінка якого, на їхню думку, межувала зі стеженням, а також постійному негативному ставленню дитини до заявника та відсутності будь-яких позитивних зв'язків з ним. У конкретних обставинах справи право на контакти та право на інформацію були тісно пов'язані між собою, тому національні суди могли обґрунтовано спиратися на ті самі факти при ухваленні рішень щодо них. З їхніх рішень було очевидно, що вони послідовно враховували необхідність збереження психологічного стану дитини та емоційної безпеки, яку забезпечували її законні батьки. У цьому зв'язку, хоча право на інформацію про дитину має фундаментальне значення для батьків, які не мають фізичного або безпосереднього контакту зі своєю дитиною, можуть бути ситуації, в яких відмова у цьому праві краще відповідає найкращим інтересам дитини.

ЄСПЛ був переконаний, що національні суди конкретно розглянули право заявника на інформацію щодо свого сина і надали значення як питанню про те, чи вплине зобов'язання надати йому такі відомості на право законних батьків мати повагу до їхнього сімейного життя, так і найкращим інтересам дитини. Посилаючись на свій висновок щодо відмови судів надати заявнику право на контакти, ЄСПЛ вважав, що оскаржувані рішення справедливо збалансували суперечливі інтереси та відповідали найкращим інтересам дитини. Суд також зазначив, що, як видається, заявник нещодавно отримав доступ до відомостей про дитину через посередництво матері. З огляду на ці міркування та зважаючи на допоміжну роль Суду і свободу розсуду Держави, він дійшов висновку, що національні органи навели достатні підстави для відмови зобов'язати законних батьків дитини надавати заявнику інформацію про дитину, і що процес прийняття рішення забезпечив заявнику необхідний захист його інтересів, гарантованих статтею 8 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 листопада 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ)

ISKRA DOO BEOGRAD v. Serbia (№ 53002/21)

Обставини справи

Заявник, Iskra DOO Beograd, є товариством з обмеженою відповідальністю, що розташоване в Белграді.

8 травня 2015 року в контексті створення проекту Белградської набережної (Beograd na vodi) огорожу, встановлену компанією-заявником у 1964 році, було знесено без попереднього повідомлення. Земельна ділянка, на якій була встановлена огорожа, використовувалася компанією-заявником безперервно з 1964 року.

8 червня 2015 року заявник подав цивільний позов про захист права власності проти двох товариств з обмеженою відповідальністю, які брали участь у знесенні. 24 червня 2015 року працівники однієї з цих компаній зайняли частину землі, що використовувалася компанією-заявником, і розпочали будівництво власної тимчасової огорожі. Суд першої інстанції встановив, що мало місце втручання у право компанії-заявника на мирне користування своїм майном. Однак 10 квітня 2019 року апеляційний суд постановив, що повернення землі компанії-заявнику суперечитиме Указу про просторове планування Белградської набережної, в якому земля була призначена для громадського користування. Оскільки відновлення права власності до його попереднього стану суперечило б встановленим суспільним інтересам і залежало не лише від волі компаній-відповідачів, таке відновлення було юридично неможливим. 3 грудня 2020 року Конституційний Суд відхилив апеляцію компанії-заявника, постановивши, що гарантії справедливого судового розгляду були дотримані та що не було порушення прав власності компанії-заявника.

Посилаючись на статтю 6, статтю 13 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу, компанія-заявник скаржить на руйнування огорожі та вилучення з її володіння землі, яку вона використовувала.

Оцінка Суду

Щодо застосовності статті 1 Першого протоколу

а) Відповідальність Держави

ЄСПЛ насамперед зауважив, що провадження, які стосуються цивільно-правового спору між приватними особами, самі по собі не тягнуть за собою відповідальності Держави за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Натомість у випадках, коли предмет спору та застосовані матеріально-правові норми містять істотні елементи публічного права і передбачають участь Держави у її регулятивній функції або коли судові рішення у провадженнях між приватними особами переслідують публічний інтерес, Суд визнавав застосовність статті 1 Першого протоколу.

Звертаючись до обставин цієї справи Суд зазначив, що сторони не заперечують того, що обставини справи були пов'язані з реалізацією масштабного інвестиційного проєкту, який уряд Сербії визначив як стратегічний пріоритет, що має особливе значення для Республіки Сербія. З метою сприяння реалізації цього проєкту Держава-відповідач також ухвалила спеціальне законодавство та підзаконні акти і заснувала компанію Beograd na vodi DOO, метою чого було здійснення повного контролю за виконанням. Крім того, очевидно, що уряд з моменту створення компанії зберігав повний контроль за її діяльністю. За таких обставин ЄСПЛ зробив висновок, що компанія Beograd na vodi DOO не мала «достатньої інституційної та операційної незалежності від Держави», а отже, її дії можуть бути розцінені як такі, що здійснювались від імені Держави. Також не заперечувалось урядом і було встановлено національними судами, що демонтаж огорожі компанії-заявника та подальше вилучення земельної ділянки з володіння були здійснені компанією Beograd na vodi DOO через посередника. Нарешті, відмовляючи у задоволенні вимоги компанії-заявника про поновлення володіння, національні суди прямо послалися на публічний інтерес, визначений органами держави-відповідача.

З огляду на наведене, ЄСПЛ дійшов висновку, що події, на які скаржиться заявник, та пов'язані з ними провадження у цій справі не можуть розглядатися як вирішення спору між приватними особами у сфері приватного права. У цьому контексті стаття 1 Першого протоколу до Конвенції була застосовною.

(b) Чи мала компанія-заявник «майно» у значенні статті 1 Першого протоколу до Конвенції

У контексті справи Суд нагадав, що поняття «майно», використане в першій частині статті 1 Першого протоколу, має автономне значення, яке не обмежується правом власності на матеріальні речі та є незалежним від формальної кваліфікації у національному праві: певні інші права та інтереси, що становлять активи, також можуть розглядатися як «майнові права» і, відповідно, як «майно» для цілей цього положення.

ЄСПЛ зауважив, що той факт, що національне законодавство Держави не визнає певний інтерес «правом» або навіть «правом власності», не обов'язково перешкоджає тому, щоб за певних обставин такий інтерес визнавався «майном» у розумінні статті 1 Першого протоколу.

Сторони у справі не заперечували, що огорожа, зведена у 1964 році та демонтована 8 травня 2015 року, перебувала у власності компанії-заявника, а спірна земельна ділянка використовувалась компанією-заявником для здійснення своєї господарської діяльності протягом десятиліть до оскаржуваних подій.

Так, Суд взяв до уваги факт того, що відповідно до національного законодавства компанія-заявник не була власником спірної земельної ділянки. Водночас Суд зазначив, що на момент свого заснування компанія-заявник перебувала у державній власності, а згодом у комунальній власності, аж до її приватизації у 2010 році. За таких обставин Суд дійшов висновку, що національні органи влади не лише толерували існування компанії-заявника на спірній земельній ділянці, а й фактично спочатку розмістили її там.

Відтак Суд виснував, що за конкретних обставин цієї справи тривалий період часу (а саме безперервне та послідовне визнання Державою фактичного володіння компанією-заявником спірною земельною ділянкою протягом щонайменше п'ятдесяти років) породив майновий інтерес, який був достатньо сформованим і вагомим для того, щоб бути «майном» у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Щодо порушення статті 1 Першого протоколу

ЄСПЛ зазначив, що самі ж національні суди встановили наявність втручання у право компанії-заявника на мирне володіння її майном, а відтак Суд не вбачав підстав не погодитися з цим висновком.

Суд також повторив, що для того, щоб втручання було законним, воно повинно супроводжуватися достатніми процесуальними гарантіями, зокрема, можливістю ефективно оскаржити відповідне втручання. У контексті обставин справи Суд зазначив, що знесення повинно було бути здійснене відповідно до чітко визначеної процедури, проте компанії-заявнику було відмовлено в достатніх процесуальних гарантіях захисту від свавілля.

Під час розгляду справи ЄСПЛ визнав наявність спеціального законодавства, ухваленого для реалізації проєкту «Belgrade Waterfront», і взяв до уваги аргумент Уряду про те, що компанія-заявник не мала права на компенсацію відповідно до положень цього законодавства. Однак саме по собі існування такого спеціального законодавства за своєю природою не може нівелювати право компанії-заявника на належну правову процедуру у разі знесення. Більше того, це спеціальне законодавство передбачає застосування загального законодавства у питаннях, які ним прямо не врегульовані.

Наведені міркування були достатніми для того, щоб Суд дійшов висновку, що втручання, про яке йдеться у справі, а саме знесення огорожі компанії-

заявника та вилучення з її володіння земельної ділянки, якою вона користувалася, не було законним. За таких обставин ЄСПЛ зробив висновок, що не було потреби досліджувати, чи переслідувало втручання легітимну мету та чи було воно пропорційним.

Відповідно, мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Щодо розгляду скарги за іншими статтями Конвенції, ЄСПЛ зазначив, що основні правові питання, порушені в цій заяві, було розглянуто, а відтак немає потреби виносити окреме рішення щодо прийнятності та суті скарги за іншими статтями.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 листопада 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ZVONAR v. Ukraine (№ 20532/16)

Обставини справи

Справа стосується позбавлення заявника, за результатами позову, поданого прокурором, земельної ділянки, яку він придбав у органів місцевої влади. Заявник з лютого 2009 року почав орендувати земельну ділянку площею 0,42 га у органів місцевої влади. Ця ділянка була розташована в районі гірськолижного курорту Драгобрат поблизу села Ясіня. Вбачається, що заявник збудував там канатну транспортну систему та використовував її для туризму.

17 листопада 2010 року та 11 січня 2011 року Рахівська районна державна адміністрація Закарпатської області (далі – районна адміністрація) ухвалила рішення, якими дозволила заявникові придбати зазначену земельну ділянку у приватну власність. У цих рішеннях зазначалося, що відповідна ділянка розташована за межами населених пунктів і має несільськогосподарське призначення. Згодом 14 січня 2011 року заявник і районна адміністрація уклали договір купівлі-продажу. Заявник сплатив 460 056 українських гривень (UAH), що на той час становило приблизно 43 850 євро (EUR). Згодом заявник отримав свідоцтва про право власності на земельні ділянки (які були поділені на кілька окремих), у яких зазначалося, що цільове призначення землі – «для будівництва та обслуговування рекреаційних об'єктів».

У липні 2012 року, за зверненням місцевого прокурора, Державна інспекція сільськогосподарства провела перевірку виділення зазначеної земельної ділянки. Посилаючись на пункт 3 статті 122 Земельного кодексу, інспекція дійшла висновку, що районна адміністрація не мала повноважень розпоряджатися цією землею, оскільки місцеві державні адміністрації мають право розпоряджатися лише земельними ділянками за межами населених пунктів, призначеними для сільськогосподарського використання або водного господарства, а також для будівництва об'єктів інфраструктури місцевої громади (наприклад, шкіл чи лікарень).

На підставі цього висновку прокурор звернувся до суду з позовом до заявника, вимагаючи скасування рішень районної адміністрації від 2010 та 2011 років, а також визнання недійсними договору купівлі-продажу і права власності заявника. Прокурор діяв в інтересах Закарпатської обласної державної адміністрації (далі – обласна адміністрація) як органу, який, за твердженням прокурора, був уповноважений розпоряджатися відповідною землею, а також Ясинської сільської ради як органу, який мав би отримати всі доходи від відчуження цієї землі. Під час провадження обидва ці органи заперечували проти позову прокурора, стверджуючи, що районна адміністрація діяла в межах своїх повноважень, а земельна ділянка була відчужена законно.

18 грудня 2013 року Рахівський районний суд Закарпатської області повністю задовольнив позов прокурора. Суд погодився з висновками Державної інспекції сільського господарства встановивши, що районна адміністрація діяла з перевищенням своїх повноважень (*ultra vires*), продавши земельну ділянку заявникові. Суд також зазначив, що така ділянка може бути витребувана у заявника відповідно до статті 387 Цивільного кодексу, згідно з якою майно, що вибуло з володіння власника «без належної правової підстави», може бути витребуване навіть у добросовісного набувача.

20 травня 2014 року Закарпатський обласний апеляційний суд (далі – апеляційний суд) скасував це рішення. Суд дійшов висновку, що, заперечуючи проти позову прокурора, обласна адміністрація фактично схвалила відчуження земельної ділянки; отже, відповідно до статті 241 Цивільного кодексу, правочин, укладений представником із перевищенням повноважень, але згодом схвалений особою, яку він представляв, може вважатися дійсним. Це рішення було скасовано Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ), а справу було передано до апеляційного суду на новий розгляд. ВССУ зазначив, що суд апеляційної інстанції не врахував належним чином той факт, що земельні ділянки рекреаційного призначення можуть передаватися у власність виключно Кабінетом Міністрів України.

17 березня 2015 року апеляційний суд підтримав висновки рішення місцевого суду від 18 грудня 2013 року, однак змінив його мотивувальну частину відповідно до позиції ВССУ. Суд встановив, що оскільки земельна ділянка мала рекреаційне призначення, розпоряджатися нею міг лише Кабінет Міністрів України, а не районна чи обласна адміністрації, однак це не змінювало загального висновку про те, що ділянка була передана заявникові незаконно. 7 жовтня 2015 року ВССУ відхилив касаційну скаргу заявника та залишив у силі вищезазначене рішення.

У своїх поданнях до національних судів заявник, серед іншого, стверджував, що визнання договору купівлі-продажу недійсним не принесе користі Державі, а завдасть їй фінансових збитків, оскільки Держава буде зобов'язана відшкодувати йому кошти, сплачені за земельну ділянку. Водночас заявник жодного разу під час національного провадження прямо не порушував питання про застосування до його справи норм щодо недійсності правочинів, відповідно до яких сторони недійсного договору мають бути приведені у первісний стан, що означало б обов'язок відшкодувати заявникові кошти після витребування у нього земельної ділянки.

Оцінка Суду

Загальні принципи щодо втручання у право на мирне володіння майном були узагальнені, зокрема, у справі *Kryvenkuu v. Ukraine* (no. 43768/07, § 42,

16 лютого 2017). Зокрема, Суд надав оцінку, чи було таке втручання законним і здійсненим в інтересах суспільства, а також чи переслідувало воно легітимну мету із застосуванням засобів, розумно пропорційних меті, яку прагнули досягти.

Суд також зазначає, що доводи, наведені Урядом щодо мети, яка переслідувалася шляхом позбавлення заявника спірної земельної ділянки, мали доволі загальний характер. Втім, Суд схиляється до висновку, що таке позбавлення майна було спрямоване на забезпечення поваги до принципу верховенства права і, таким чином, здійснювалося в інтересах суспільства.

Умови компенсації, передбачені відповідним законодавством, є суттєвими для оцінки того, чи відповідає оскаржуваний захід вимозі справедливого балансу і, зокрема, чи не покладає він непропорційний тягар на заінтересованих осіб. У цьому зв'язку вилучення майна без виплати суми, пропорційної його вартості, зазвичай становитиме непропорційне втручання, тоді як повна відсутність компенсації може вважатися виправданою відповідно до статті 1 Протоколу першого лише за виняткових обставин (див. *Jahn and Others v. Germany* [GC], no. 46720/99, 72203/01 та 72552/01, § 94, ECHR 2005-VI).

Суд зауважив, що у цій справі заявник придбав спірну земельну ділянку за договором купівлі-продажу, укладеним з органом місцевої влади, сплативши суму, яку сторони вільно погодили між собою. За таких обставин цей орган місцевої влади діяв так само, як і будь-яка інша приватна сторона за цивільним договором, а його дії у цьому аспекті, відповідно, регулювалися нормами цивільного права, зокрема щодо наслідків визнання договору купівлі-продажу недійсним та можливості отримання компенсації.

Виходячи з цього Суд зазначив, зокрема на підставі зауважень Уряду, що у частині компенсації релевантними могли бути кілька положень Цивільного кодексу України.

Що стосується компенсаційного механізму, встановленого статтею 1173 Цивільного кодексу (відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів державної влади), на яку посилався Уряд, Суд не переконаний у його застосовності у цій справі, так само як і є незрозумілим, який саме вид компенсації міг бути присуджений на цій підставі. У будь-якому разі Суд зазначив, що він уже відхилив заперечення Уряду, засноване на статті 1173, у справі *Drozdyk and Mikula v. Ukraine* (no. 27849/15 та 33358/15, §§ 26–33, 24 жовтня 2024). ЄСПЛ не вбачав підстав відступати від цього висновку у цій справі.

Що стосується посилання Уряду на статтю 216 Цивільного кодексу, Суд зазначив, що це положення встановлює правові наслідки недійсності правочину. Зокрема, недійсний правочин не створює правових наслідків, окрім тих, що пов'язані з його недійсністю. У разі визнання правочину недійсним кожна зі сторін зобов'язана повернути іншій стороні в натурі все отримане на виконання цього правочину або, якщо це неможливо, відшкодувати вартість отриманого

за цінами які існували на той момент. Крім того, Суд зазначив, щодо договорів купівлі-продажу, зокрема стаття 661 Цивільного кодексу передбачає: якщо проданий товар вилучається у покупця на користь третьої особи на підставі судового рішення з підстав, що виникли до продажу товару, покупець має право на відшкодування збитків від продавця за умови, що покупець не знав і не міг знати про існування таких підстав.

Виходячи з цього Суд зазначив, що у національних провадженнях заявник стверджував, що Держава мала б відшкодувати йому кошти, сплачені за земельну ділянку. Однак, вбачається, що він навів цей аргумент у контексті негативних (фінансових) наслідків, яких зазнала б Держава у разі визнання його права власності недійсним. Водночас таке посилання свідчить про те, що заявник усвідомлював можливість відшкодування, але не подав відповідної вимоги до національних судів ані у провадженні, порушеному проти нього, ані в окремому провадженні. Жодного пояснення такої бездіяльності заявник у своїх зауваженнях не надав.

Суд зауважив, що хоча Уряд не навів прикладів національної судової практики на підтвердження ефективності засобу захисту, передбаченого статтею 216 Цивільного кодексу, ЄСПЛ уже розглядав справи, в яких це положення застосовувалося на користь заінтересованої особи (див. *Tverdokhlebova v. Ukraine*, no. 15830/16, §§ 11 і 40, 16 січня 2025, а також, з огляду на фактичні обставини (див. *Guminsky v. Ukraine* [Комітет], no. 7210/15, § 8, 11 вересня 2025). Крім того, сам заявник не навів жодних доводів для заперечення ефективності цього механізму. Суд також зазначив, що хоча певна форма «автоматичного» розгляду питань компенсації в межах проваджень щодо визнання права власності недійсним, подібних до цієї справи, могла б бути бажаною, загалом Суд не мав підстав сумніватися в ефективності та доступності відповідного механізму.

З огляду на викладене Суд дійшов висновку, що заявник мав можливість вимагати компенсації щодо повернутої земельної ділянки і що він не навів жодних аргументів, які б свідчили про те, що така компенсація, якби вона була належним чином заявлена, була б неадекватною (див. *Ibrahimbeyov and Others*, зазначену вище, §§ 56 і 60). За цих обставин, беручи до уваги те, що визнання недійсним права заявника на спірну земельну ділянку було необхідним для відновлення законності та що на відповідний момент заявник мав можливість вимагати компенсації вартості цієї земельної ділянки, Суд вважав, що втручання у його права за статтею 1 Протоколу першого не порушило вимоги цієї статті щодо дотримання справедливого балансу між конвенційними правами особи та інтересами суспільства.

Суд встановив, що вилучення земельної ділянки у заявника становило втручання у його право власності, однак воно було законним. Національні суди

правомірно визнали недійсним правовстановлюючий документ заявника, оскільки районна адміністрація діяла з перевищенням повноважень, розпорядившись землею, яка відносилась до компетенції Кабінету Міністрів України. Суд погодився, що такі дії переслідували легітимну мету в суспільних інтересах – відновлення законності та повернення активів, що вибули з державної власності з порушенням встановленої процедури.

Окрім того ключовим питанням у справі було те, чи дотримано справедливий баланс між інтересами суспільства та правами заявника, і чи не поклато вилучення майна на заявника «надмірний індивідуальний тягар». Суд зазначив, що за загальним правилом вилучення майна без компенсації є непропорційним заходом. Однак у цій справі ЄСПЛ врахував наступне: заявник мав законодавчо закріплену можливість вимагати відшкодування сплачених коштів та збитків на підставі статті 216 Цивільного кодексу України (правові наслідки недійсності правочину) та статті 661 ЦК України.

Також заявник був освідомлений щодо можливості вимагати повернення коштів, проте не подав відповідного позову ні в межах справи про витребування землі, ні в окремому провадженні (див. *Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*, no. 32380/13, §§ 56 та 60). Його стратегія захисту була спрямована виключно на збереження права на землю, а не на отримання компенсації. Оскільки механізм компенсації був доступним і ефективним, а заявник ним не скористався, Держава не може нести відповідальність за відсутність відшкодування.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 20 листопада 2025 року і є остаточним.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

BABENKO v. Ukraine (№ 40453/16): непроведення ефективного розслідування жорстокого поводження та надмірна тривалість кримінального провадження – порушення

BEZULYA AND OTHERS v. Ukraine (№№ 40455/23 та 8 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність ефективного засобу правового захисту у національному законодавстві – порушення

LEMESHKO AND OTHERS v. Ukraine (№№ 30989/24 та 6 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність ефективного засобу правового захисту у національному законодавстві – порушення

KYTSKO AND OTHERS v. Ukraine (№№ 7937/24 та 7 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність ефективного засобу правового захисту у національному законодавстві – порушення

ROMANENKO v. Ukraine (№ 54825/18): стверджуване жорстоке поводження із заявником з боку поліції та відсутності ефективного розслідування у зв'язку з цим – відсутність порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

MUDRAK AND RASKIN v. Ukraine (№№ 29911/24, 30238/24): надмірна тривалість тримання під вартою – порушення

KRAYNYAK AND GUMENYUK v. Ukraine (№ 12971/19): надмірна тривалість тримання під вартою – порушення

NIKOLAYEV v. Ukraine (№ 54309/20): відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою, надмірна тривалість тримання під вартою – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

KOZAK AND OTHERS v. Ukraine (№№ 54738/13 та 2 інші заяви – див. перелік у Додатку): недотримання принципу незалежного та безстороннього суду, недостатність подальшого судового перегляду під час розгляду справи про звільнення суддів за «порушення присяги» – порушення

MOTSNYI AND OTHERS v. Ukraine (№№ 12164/24 та 10 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту у національному законодавстві – порушення

BASARI, TOV v. Ukraine (№ 78121/16): надмірна тривалість провадження; застосування додаткового заходу забезпечення позову, що поклало на підприємство-заявника надмірний тягар – порушення

IVCHENKO v. Ukraine (№ 10095/24): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту у національному законодавстві – порушення

SEMENOV AND OTHERS v. Ukraine (№№ 9200/20 та 10 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту у національному законодавстві – порушення

SHTEFAN AND OTHERS v. Ukraine (№№ 11922/24 та 12 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту у національному законодавстві – порушення

SOKOLOV AND OTHERS v. Ukraine (№№ 71897/17 та 8 інших заяв – див. перелік у Додатку): відмова в доступі до судів вищих інстанцій – порушення

PANKRATYEV v. Ukraine (№ 36459/19): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту у національному законодавстві – порушення

Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)

GUYVAN v. Ukraine (№ 46704/16): обробка даних зі службового мобільного телефону заявника його роботодавцем у контексті внутрішнього розслідування та відмова роботодавця повідомити його про зібрані таким чином дані – порушення

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

LINGYS AND SHPAKOVSKYY v. Ukraine (№№ 61463/15, 31516/16): накладення стягнень у вигляді штрафів і конфіскації усієї суми грошових коштів, що перевищила дозволений ліміт, внаслідок недекларування її митним органом – порушення

BILOUS v. Ukraine (№ 28541/20): позбавлення права власності на земельні ділянки без компенсації – порушення

SIVKA v. Ukraine (№ 46247/15): стягнення пенсійних сум, виплачених за схемою дострокового виходу на пенсію, на яку заявниця нібито не мала права – порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (листопад 2025 року). Рішення за період із 01.11.2025 по 30.11.2025 / Відп. за вип.: Т. Р. Цибульська, К. Д. Кузнецова, Д. О. Штода, Є. В. Воронюк, О. Ю. Тарасенко, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2026. – 40 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>;

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua